

FINANCE, BANKING, INSURANCE AND THE STOCK MARKET

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК

УДК 330.322.54

ІНВЕСТИВАННЯ В ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД МУЗЕЇВ ЛЬВОВА

Петро Віблій¹; Анастасія Япринцева¹; Марина Рагуліна²

¹Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

²Державний природознавчий музей НАН України, Львів, Україна

Резюме. Висвітлено питання інвестування в культурну спадщину в контексті її збереження у воєнний час. Об'єкти культурної спадщини можуть виступати як безпосередньою ціллю для ворога, так і опосередковано потерпати від масованих невибіркових атак. Від початку російської збройної агресії проти України було пошкоджено або зруйновано понад 1500 об'єктів культурної спадщини, в тому числі понад 100 музеїв. На жаль, крім зовнішніх загроз, культурна спадщина в наш час має і внутрішні ризики, пов'язані з нестачею фінансового забезпечення. Позаяк її охорона покладена головно на державні інституції (художні, краєзнавчі та природничі музеї, історико-культурні заповідники, архіви, бібліотеки тощо), які в умовах воєнного часу та зумовленої ним економічної кризи перебувають у жорстких умовах вкрай обмеженого фінансування, а тому гостро потребують пошуку альтернативних джерел забезпечення. Найперспективнішим варіантом розв'язання цієї проблеми є залучення організацій-інвесторів як вітчизняних, так і зарубіжних. Від початків повномасштабного вторгнення РФ на територію України культурні заклади Львова отримали потужну матеріальну підтримку цілої низки фондів і організацій. Два знакові науково-дослідні та культурно-освітні заклади Львова – Державний природознавчий музей Національної академії наук України та Музей народної архітектури та побуту у Львові ім. К. Шептицького отримали обладнання та матеріали для консервації та швидкої евакуації найцінніших колекцій у разі нагальної необхідності; можливість оцифрування (діджиталізації) особливо цінних експонатів; провели низку лекцій та тренінгів щодо напрацювання новітнього досвіду щодо збереження музейних цінностей з залученням інших культурних установ-партнерів. Все це стало можливим завдяки підтриманню вітчизняних – Національного фонду досліджень України, Українського культурного фонду, ГО «Museum for change» та зарубіжних організацій – Міжнародного альянсу для захисту спадщини в зонах конфлікту (ALIPH Foundation), «House of Europe», «Culture Helps» (Zusa) тощо. Всебічна підтримка культурної спадщини у військовий час є одним з першочергових і має стратегічне значення для збереження національної ідентичності. Отже, в Україні надріває нагальна необхідність залучення до сфери культури різноманітних інвестицій. Державні, та насамперед – приватні інвестори мають керуватися не лише своїми комерційними інтересами, але й усвідомленням важливості культурної спадщини в національному та глобальному вимірах у контексті сталого розвитку України та її інтеграції у Європейську спільноту.

Ключові слова: культурна спадщина, музеї, загрози, воєнний час, інвестування.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.02.041

Отримано 31.10.2024

UDC 330.322.54

INVESTMENT IN THE PRESERVATION OF THE CULTURAL HERITAGE OF UKRAINE IN THE WAR CONDITIONS: THE EXPERIENCE OF LVIV MUSEUMS

Petro Viblyi¹; Anastasiia Yapryntseva¹; Merina Ragulina²

¹Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

²State Natural History Museum of NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine

Summary. The article highlights the issue of investing in cultural heritage in the context of its preservation in wartime. Objects of cultural heritage can act as direct targets for the enemy and also indirectly suffer from massive indiscriminate attacks. Since the beginning of the Russian armed aggression against Ukraine, more than 1,500 objects of cultural heritage have been damaged or destroyed, including more than 100 museums. Unfortunately, in addition to external threats, cultural heritage nowadays also has internal risks associated with a lack of financial support. Because its protection is entrusted mainly to state institutions (art, local history and natural history museums, historical and cultural reserves, archives, libraries, etc.), which in the conditions of wartime and the economic crisis caused by it are in harsh conditions of extremely limited funding, and therefore urgently need to find alternative sources of security. The most promising option for solving this problem is the involvement of investor organizations, both domestic and foreign. Since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, the cultural institutions of the city of Lviv have received powerful financial support from several foundations and organizations. Two significant research and cultural and educational institutions of Lviv – the State Museum of Natural History of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Clementii Sheptytskyi Museum of Folk Architecture and Rural Life received equipment and materials for conservation and quick evacuation of the most valuable collections in case of urgent need; possibilities of digitization (digitalization) of particularly valuable exhibits; held some lectures and training on developing the latest experience in preserving museum values with the involvement of other partner cultural institutions. All this became possible thanks to the support of domestic – the National Research Fund of Ukraine, the Ukrainian Cultural Fund, the NGO «Museum for Change» and foreign organizations – the International Alliance for the Protection of Heritage in Conflict Zones (ALIPH Foundation), «House of Europe», «Culture Helps» (Zusa), etc. Comprehensive support of cultural heritage during wartime is one of the priorities and is of strategic importance for the preservation of national identity. Therefore, there is an urgent need to attract various investments to the sphere of culture in Ukraine. State, and above all, private investors should be guided not only by their commercial interests but also by the awareness of the importance of cultural heritage in the national and global dimensions in the context of the sustainable development of Ukraine and its integration into the European Community.

Key words: cultural heritage, museums, threats, wartime, investment.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.02.041

Received 31.10.2024

Постановка проблеми. Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000) визначає її як «сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення» [1]. Культурна спадщина – одна з фундаментальних підстав ідентичності нації, тому від її збереження напряду залежить майбутнє народу [2]. Знищення культурної спадщини окремої нації можна прирівняти до втрати пам'яті людиною, що втрачає особистість, тоді як ціла нація – своє самовизначення. В часи збройних протистоянь руйнівні дії будь-якого загарбника завжди були спрямовані не лише на фізичне знищення армії супротивника, але й на руйнування історичної пам'яті його народу. Об'єкти культурної спадщини можуть виступати як безпосередньою ціллю для ворога, або опосередковано потерпати від масованих невибіркових атак. Від початку війни «близько 1500 об'єктів культурної спадщини та культурної інфраструктури пошкоджено або зруйновано» [3]. Зокрема, з початку повномасштабного вторгнення в

Україні пошкодження зазнали понад 100 музеїв. Найбільші втрати понесли заклади культури в Донецькій, Харківській, Херсонській, Київській, Миколаївській, Луганській та Запорізькій областях і у місті Київ [4]. На жаль, крім зовнішніх загроз, культурна спадщина в наш час має і внутрішні ризики, пов'язані з нестачею фінансового забезпечення. Позаяк охорона культурної спадщини покладена головно на державні інституції (художні, краєзнавчі та природничі музеї, історико-культурні заповідники, архіви, бібліотеки тощо), які в умовах воєнного часу та зумовленої ним економічної кризи перебувають у жорстких умовах вкрай обмеженого фінансування, джерелом якого є державний бюджет. Саме тому вони гостро потребують пошуку альтернативних джерел забезпечення. Найефективнішим та найпростішим виходом з цієї складної ситуації є залучення організацій-інвесторів, насамперед – зарубіжних. Оскільки за міжнародними нормами об'єкти національної спадщини є невід'ємними складовими глобальної культурної спадщини, тому залучення міжнародної спільноти до вирішення локальних проблем навіть малих регіонів видається досить перспективним та реальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання збереження культурної спадщини в умовах збройних конфліктів стрімко актуалізувалося після початку російсько-української війни у 2014 р. та набуло особливої гостроти після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 р. Проблемі збереження культурної спадщини присвячена ціла низка праць, опублікованих упродовж останнього десятиліття. Зокрема це питання висвітлюється у публікаціях О. Рішняка [5], В. Чернеця та Р. Додонова [2], О. Нарожної [6] та ряді інших. Проте питання залучення інвестицій у процеси збереження національної спадщини в цих роботах не є центральними та висвітлені лише частково, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є аналіз тенденцій та напрямків інвестування в культурну спадщину України у воєнний час та аналіз діяльності фондів, що його забезпечують.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: дослідження впливу повномасштабної війни на об'єкти культурної спадщини поза зоною бойових дій та основні напрямки інвестування в неприбуткові установи (музеї), які опікуються культурною спадщиною.

Інвестування в культурну спадщину в умовах воєнного часу розглядали на прикладі двох знакових науково-дослідних та культурно-освітніх закладів Львова – Державного природознавчого музею Національної академії наук України та Музею народної архітектури та побуту у Львові ім. К. Шептицького.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, індукція, аналогія, системний підхід.

Виклад основного матеріалу. Культурна спадщина України є унікальним невідновлювальним ресурсом, неоціненним у матеріальному вимірі, що має не лише національне значення, але є стратегічним для сталого розвитку Європи [7]. Захист культурної спадщини є своєрідним виявом патріотизму. Це наша повага минулому та внесок у майбутнє. Однак збереження цієї спадщини є неможливим без залучення значних ресурсів та інноваційних підходів.

Культурна спадщина може мати різні форми [7]:

- матеріальні: будівлі, пам'ятники, артефакти, одяг, твори мистецтва, книжки, машини, історичні міста, археологічні пам'ятки;
- нематеріальні: практики, уявлення, вирази, знання, навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети й культурні простори, мови й усні традиції, виконавське мистецтво, соціальна практика й традиційні ремесла;
- природні: ландшафти, флора і фауна;
- діджитальні (цифрові).

Одним із способів збереження культурної спадщини є музеєфікація, покликана забезпечувати належний стан, охорону, консервацію та реставрацію предметів, які мають високу мистецьку або природничу цінність.

Усі об'єкти культурної спадщини нашої держави, та музеї зокрема, ситуативно можна розділити на такі, що знаходяться:

- на території тимчасово анексованого Криму;
- в тимчасово непідконтрольних районах Луганської й Донецької областей;
- у зонах бойових дій;
- на територіях, не охоплених бойовими діями [5].

Музейні предмети, які зберігаються в музеях Львова, належать до останньої категорії. Проте цей поділ є умовним, оскільки зона бойових дій є дуже динамічною, а масовані ракетні атаки несуть однакову загрозу для всіх регіонів України.

Хоча музеї не є стратегічними об'єктами та зазвичай не виступають безпосередньою ціллю супротивника, вони часто потерпають від масованих обстрілів разом з іншими об'єктами цивільної інфраструктури. Тому вони не можуть вважатися цілком убезпеченими навіть далеко поза зоною військових дій. Так, 1-го січня 2024 р. ворожим безпілотником було зруйновано Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича у Львові. Внаслідок атаки були втрачені меморіальні речі, що не підлягають відновленню. Збитки від руйнації – 2 мільйони 258 тисяч гривень, і це лише вартість будівлі! Від повного знищення музею порятувала превентивна евакуація: понад 600 одиниць зберігання від початку повномасштабної війни було переміщено у безпечне сховище [8].

Зазначимо, що збитки від втрати музейних цінностей підрахувати дуже важко, адже їхня фактична вартість не може бути вираженою суто у грошовому еквіваленті, оскільки сама концепція меморалізації, як і музеєфікація в цілому, лежить далеко поза площиною матеріальної вартості.

Державний природознавчий музей НАН України (далі – ДПМ НАНУ) підпорядковується Відділенню загальної біології Національної академії наук України. Фонди музею сформовані на базі унікальних колекцій природничих музеїв ім. Дідушицьких та Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка зі зборів багатьох поколінь природодослідників середини XIX – початку XX ст. Основний науковий фонд музею налічує близько 400 тис. одиниць зберігання й становить національне надбання. У музеї зберігаються колекції й окремі пам'ятки природи світового значення. Серед них метеорити, бурштини із включеннями, експонати Старунського комплексу, знайденого в озокеритових копальнях Передкарпаття, палеонтологічні колекції всіх періодів фанерозою, колекція модальних і антропогенно-порушених ґрунтів, колекції опудал, тушок і рогів ссавців, опудал птахів і пташиних яєць, повні збори мохоподібних України, Кавказу і Середньої Азії, флора заходу України, папороті Бразилії, колекції регіональних і тропічних жуків, метеликів та інші. Виняткову цінність має наукова бібліотека, започаткована засновником музею, яка налічує понад 70 тисяч видань [9].

Музей народної архітектури та побуту у Львові імені Климентія Шептицького (далі – Львів Скансен), заснований у 1971 р., є знаковою культурною установою Львова та улюбленим місцем дозвілля львів'ян. Музей зберігає, досліджує й популяризує культуру, народну архітектуру та давній побут західної частини України. За цей період сформовано фондову збірку з понад 21 тис. предметів та зібрано 110 великих архітектурних об'єктів, серед яких є унікальна і найбільша у Європі колекція сакральних споруд. Площа скансену становить 36,6 га. Ідея створення музею належить відомому українському вченому Іларіону Свенціцькому, який ще наприкінці 20-х років XX століття започаткував роботу зі створення музею просто неба [10].

Заходи, що проводились у досліджуваних музеях із залученням інвестиційних коштів від початку повномасштабного вторгнення РФ, проводилися в таких основних напрямках:

- надання обладнання та матеріалів для консервації та швидкої евакуації найцінніших колекцій у разі необхідності;
- оцифрування (діджиталізація) особливо цінних експонатів;
- організація лекцій щодо необхідності та шляхів збереження музейних цінностей із залученням інших культурних установ.

Організації та фонди, які інвестували в збереження культурної спадщини досліджуваних музеїв, можна розділити на вітчизняні та зарубіжні. За правом власності вони є як державними, так і приватними.

Прикладом державного фонду є Національний фонд досліджень України (НФДУ), створений у 2018 р. відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». НФДУ здійснює відбір та фінансування на конкурсних засадах наукових проєктів із проведення фундаментальних та прикладних досліджень і експериментальних розробок за всіма галузями науки, зокрема – в царині природничої та гуманітарної сфер. Фінансове забезпечення цього фонду передбачає використання коштів державного бюджету, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, у тому числі нерезидентів України тощо. НФДУ надає підтримку у формі індивідуальних, колективних та інституційних грантів [11].

Український культурний фонд (УКФ) – державний інвестор розвитку культури та креативних індустрій України, заснований у 2017 році на підставі Закону України «Про Український культурний фонд». Фонд провадить підтримку індивідуальних, національних та міжнародних культурно-мистецьких проєктів на конкурсних засадах. Упродовж семи років своєї діяльності УКФ профінансував 2717 проєктів. Сума інвестованих коштів у них становить понад 1,6 млрд грн, а кількість охопленої Фондом аудиторії – 53 млн осіб. Одним із пріоритетних завдань УКФ є збереження культурної спадщини в умовах війни [12].

«Museum for change» (Музей для змін) – українська громадська організація, заснована у 2017 р. в м. Одеса. Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну основним завданням організації є підтримання українських культурних інституцій у збереженні їхніх колекцій та команд під час війни шляхом налагодження партнерства з міжнародними організаціями та приватними донорами. За 12 місяців війни ця ГО підтримала понад 60 культурних інституцій у 7 регіонах України [13].

«Związek Rodowy Dzieduszyckich herbu Sas» (Союз родини Дідушицьких гербу Сас) є об'єднанням членів родини Дідушицьких, які бажають підтримувати родинні зв'язки та продовжувати християнські, патріотичні та громадські традиції родини, піклуватися про свою духовну та матеріальну спадщину [14].

Міжнародний альянс для захисту спадщини в зонах конфлікту (ALIPH Foundation) – приватний фонд зі статусом міжнародної організації, створений у 2017 р. з ініціативи Франції та Об'єднаних Арабських Еміратів за наслідками конференції в Абу-Дабі з метою збереження міжнародної культурної спадщини, яка перебуває під загрозою. Сферами діяльності ALIPH є превентивний захист для обмеження ризиків руйнування, надзвичайні заходи в умовах воєнних дій та відновлення культури у пост-воєнний час. Фонд провадить свою діяльність у 35 країнах світу та фінансує 469 проєктів на загальну суму 92 мільйони доларів [15].

«House of Europe» («Дім Європи») – програма, що фінансується Європейським Союзом, створена для підтримання професійного й творчого обміну між українцями та їхніми колегами в країнах ЄС і Великій Британії. Фонд опікується збереженням української культурної спадщини та фінансує відновлення відповідної інфраструктури.

Одним із напрямків діяльності програми є допомога у збереженні музейних колекцій. З початку повномасштабної війни програма підтримувала працівників музеїв – людей, які ризикують власним життям, щоб зберегти унікальні пам'ятки культури в Україні. 25 музеїв у Львові, Одесі, Києві, Донецькій, Сумській, Луганській та Миколаївській областях отримали 137184 євро на ubezpieчення своїх колекцій [16].

«Culture Helps» (Культура допомагає) – проект, який фінансується Європейським союзом та надає грантову підтримку організаціям, що допомагають переміщеним особам інтегруватись у нові громади через культуру. Працює на засадах грантової підтримки. Проект реалізується на платформі міжнародної організації Zusa, яка базується в Берліні та працює не лише в Європі, але й в Північній Америці, Західній Азії та інших регіонах світу [17].

Оскільки Львівщина є умовно безпечним регіоном, віддаленим від зони бойових дій, усі заходи щодо збереження культурної спадщини з перших днів великої війни мали превентивний характер і ставили за мету:

- захист культурних та природничих цінностей від потенційних загроз;
- забезпечення ефективної роботи установи в умовах воєнного часу.

Заходи ubezpieчення музейних предметів від пошкоджень унаслідок воєнних дій у досліджуваних музеях провадились одразу після початку масштабного вторгнення рф. Події розгорталися дуже швидко й прогнозувати ступінь безпеки музейних фондів було практично неможливо. Тому питання підготовки до можливої евакуації та облаштування власних фондосховищ було першочерговим.

Завдяки грантовій допомозі Міжнародного альянсу для захисту спадщини в зонах конфлікту (ALIPH Foundation), ДПМ НАНУ отримав у 17 вогнетривких шаф для зберігання унікальних зразків гербаріїв судинних та несудинних рослин, колекцій комах та безхребетних тварин. Львів Скансен отримав 14 шаф, в які було переміщено найцінніші фондові колекції одягу та інших старожитностей. Також у фондосховищах було встановлено сучасну пожежну сигналізацію. Крім цього, було отримано різноманітні пакувальні матеріали, які мали забезпечити оперативну та малотравматичну для фондів евакуацію у безпечні сховища в разі активізації ракетних обстрілів чи під загрозою окупації. Зокрема, в ДПМ НАНУ тимчасово демонтували та упакували в м'яку плівку більшість музейних предметів, що експонувались у залах 3-го поверху. Найбільші та найцінніші експонати – скелет мамута та опудало волохатого носорога, знайдені в озокеритовій копальні с. Старуня у 1907 році, технічно не надавалися до демонтажу та були обгорнуті шарами протипожежної азбестової тканини. У Львів скансен у м'яку плівку були загорнуті цінні зразки ужиткової кераміки та переміщені у внутрішнє сховище. До ubezpieчення Львів Скансен різноманітними пакувальними засобами долучився також «House of Europe».

Зазначимо, що в час новітніх технологій одним зі способів збереження матеріальних цінностей є їхнє оцифрування (діджиталізація). В разі розвитку подій за найбільш несприятливим сценарієм, цифрові «копії» зберігатимуть втрачені предмети у віртуальному, а не матеріальному вимірі. Хоча віртуальні відповідники фізичних предметів у жодному разі не можуть рахуватися повноцінною заміною останніх, все ж така альтернатива є кращою, аніж їхня цілковита втрата.

Завдяки НФДУ, ДПМ НАНУ отримав грант на оцифрування найцінніших зразків гербарних та зоологічних колекцій. У межах проекту, крім безпосередньої роботи з діджиталізації фондів, за кошти фонду було проведено наукову конференцію, що мала на меті обговорення важливих питань про стандартизацію підходів оцифрування та опису музейних предметів, технічні особливості різних типів колекцій, використання програмного й технічного ubezpieчення для оцифрування тощо.

За підтримки УКФ команда ДПМ НАНУ реалізувала ще один проєкт з оцифрування: «Діджиталізація історичної колекції метеликів Івана Верхратського». Колекція, зібрана І. Верхрадським – українським натуралістом, педагогом, мовознавцем, письменником, громадським діячем, має не лише природниче, але й неабияке культурне значення й потребує ретельного захисту та збереження.

Надзвичайно цінною є наукова бібліотека ДПМ НАНУ, в якій зберігається понад 200 стародруків. Спільно з Союзом родини Дідушицьких гербу Сас та за фінансової підтримки Міністерства культури, національної спадщини та спорту Польщі в рамках програми «Охорона культурної спадщини за кордоном» музей реалізував проєкт «Реставрація стародруків природничої частини Поторицької бібліотеки, що знаходиться в Державному природничому музеї НАН України у Львові». Наразі було відібрано та передано команді професійних реставраторів 23 старовинні книжки.

ГО «Museum for Change» та фонд ALIPH надали ДПМ НАНУ портативну зарядну станцію «Jackery» для забезпечення безперебійної роботи музейного сервера під час планових відключень світла або навіть раптових аварійних «блекаутів». На загал, портативні зарядні станції отримали кілька десятків українських музеїв, які отримали можливість підтримувати роботу сигналізації, систем зв'язку, клімат контролю і навіть експозицій.

Проєкт «Culture Helps», реалізований у Львів Скансен, був розрахований на музейників, які отримали нагоду прослухати курс онлайн-лекцій з оцифрування культурної спадщини та напрацювали навички цифрового сторітелінгу, фандрейзингу та нетворкінгу. Учасниками тренінгів на базі Львів Скансену стали національні та приватні заклади культури, а також центральні, регіональні та місцеві музеї.

Таким чином, аналізуючи виклики сьогодення, а насамперед ті, що ставить перед нами військовий час, хочемо наголосити, що підтримка культурної спадщини є одним з першочергових і має стратегічне значення для захисту національної ідентичності. Проте у майбутньому культурна спадщина України має бути не лише об'єктом національної гідності, а й джерелом економічного розвитку. Отже, в Україні назріває нагальна необхідність не лише у всебічній охороні культурної спадщини в традиційному, «класичному» розумінні, але й в її обов'язковому активному використанні із залученням різноманітних інвестицій. Саме цей шлях призведе до отримання сталих економічних вигод, насамперед – через розвиток туристичної інфраструктури. Приватні інвестори мають керуватися не лише своїми комерційними інтересами, але й усвідомленням важливості культурної спадщини в національному та глобальному вимірах. Все це відкріє нові можливості для збереження та примноження різноманітних історичних та природничих багатств на етапі післявоєнного відновлення країни.

Висновки. Процес збереження культурної спадщини України часто є утрудненим через обмеженість державного бюджету, який є основним фінансовим ресурсом для історичних, мистецьких та природничих інституцій. Тому провідну роль у справі збереження загрозувальних через військовий стан об'єктів мають відігравати різноманітні інвестиції. Великими потенційними можливостями здебільшого володіють зарубіжні фонди приватної форми власності, хоча внесок національних (державних) фондів не слід недооцінювати. Довготермінове інвестування культурних об'єктів поза безпосередньою фінансовою вигодою має ставити за мету отримання нематеріальних вигод у контексті сталого розвитку України та її інтеграції в Європейську спільноту, що видається неможливим без підтримання та збереження культури в усіх її вимірах.

Conclusions. The process of preserving the cultural heritage of Ukraine is often complicated by the limitations of the state budget, which is the main financial resource for historical, artistic, and naturalistic institutions. Therefore, various investments should play a leading role in preserving objects threatened by the military state. Privately owned foreign funds

mostly have great potential, although the contribution of national (state) funds should not be underestimated. Long-term investment in cultural objects beyond direct financial benefit should aim at obtaining non-material benefits in the context of the sustainable development of Ukraine and its integration into the European community, which seems impossible without the support and preservation of culture in all its dimensions.

Список використаних джерел

1. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 черв. 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. С. 333.
2. Чернець В., Додонов Р. Захист культурної спадщини в умовах повномасштабної російсько-української війни: уроки і перспективи. *Вісник Науково-дослідного інституту українознавства*. 2023. № 1 (1). С. 47–61.
3. Через війну в Україні пошкоджені чи зруйновані близько 1,5 тисячі об'єктів культурної спадщини. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3667256-cerez-vijnu-v-ukraini-poskodzeni-cizrujnovani-blizko-15-tisaci-obektivkulturnoispadcini.html> (дата звернення: 29.10.2024).
4. Відбудуємо після перемоги: як працюють пошкоджені музеї в Україні. *Сіль.Медіа*: веб-сайт. URL: <https://sil.media/p/vidbuduiemo-pislia-peremogi-iak-pratsiuiut-poskodzheni-muzeji-v-ukrayini-846308-1938> (дата звернення: 29.10.2024).
5. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ–початку ХХІ ст. та українська дійсність. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 159–174.
6. Нарожна О. В. До питання розслідування пошкодження об'єктів культурної спадщини в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Т. 2. № 78. С. 282–286. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.44>
7. Мусієнко Н. Європейський рік культурної спадщини: історія, мета та стратегічні завдання. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2019. Вип. 15. Ч. 2. С. 35–40.
8. Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича. *Львівський історичний музей*: веб-сайт. URL: <https://www.lhm.lviv.ua/location/shuhevych.html> (дата звернення: 29.10.2024).
9. Про музей. *Державний природознавчий музей*: веб-сайт. URL: <http://www.snmh.org.ua/muzej/pro-muzej.html> (дата звернення: 29.10.2024).
10. Історія. *Шевченківський Гай*: веб-сайт. URL: <https://lvivskansen.org/pro-muzej/about-us/> (дата звернення: 29.10.2024).
11. Місія та мета фонду. *Національний фонд досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://nrfu.org.ua/about-us/the-mission-and-purpose-of-the-foundation> (дата звернення: 29.10.2024).
12. Про нас. *Український культурний фонд*: веб-сайт. URL: <https://ucf.in.ua/> (дата звернення: 29.10.2024).
13. *Museum for change*: веб-сайт. URL: <https://www.mfcua.org/> (дата звернення: 29.10.2024).
14. Związek rodowy dziedzicznych herbu «sas». *Rejestr.io*: веб-сайт. URL: <https://rejestr.io/krs/269918/zwiazek-rodowy-dziedzicznych-herbu-sas> (дата звернення: 29.10.2024).
15. *Aliph Foundation*: веб-сайт. URL: <https://www.aliph-foundation.org/en/projects> (дата звернення: 29.10.2024).
16. *House of Europe*: веб-сайт. URL: <https://houseofeurope.org.ua> (дата звернення: 29.10.2024).
17. «Culture Helps / Культура допомагає». *Zusaculture*: веб-сайт. URL: <https://zusaculture.org/our-work/culture-helps/> (дата звернення: 29.10.2024).

References

1. Pro okhoronu kul'turnoyi spadshchyny: Zakon Ukrayiny vid 8 cherv. 2000 r. [For the protection of cultural heritage: Law of Ukraine dated June 8, 2000]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, no. 39, p. 333.
2. Chernets' V., Dodonov R. (2023) Zakhyst kul'turnoyi spadshchyny v umovakh povnomasshtabnoyi rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny: uroky i perspektyvy [Protection of cultural heritage in the context of a full-scale Russian-Ukrainian war: lessons and prospects]. *Visnyk Naukovo-doslidnoho instytutu ukrayinoznavstva*, vol. 1, no. 1, pp. 47–61.
3. Cherez viynu v Ukrayini poshkodzheni chy zruynovani blyz'ko 1,5 tysyachi ob'yektiv kul'turnoyi spadshchyny [About 1,500 cultural heritage sites have been damaged or destroyed due to the war in Ukraine]. *Ukrinform*: website. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3667256-cerez-vijnu-v-ukraini-poskodzeni-cizrujnovani-blizko-15-tisaci-obektivkulturnoispadcini.html> (accessed: 29 October 2024).
4. Vidbuduyemo pislya peremohy: yak pratsuyut' poshkodzheni muzeyi v Ukrayini. [Rebuilding after victory: how damaged museums in Ukraine work]. *Sil'.Media*: website. Available at: <https://sil.media/p/vidbuduiemo-pislya-peremogi-iak-pratsiuiut-poshkodzheni-muzeji-v-ukrayini-846308-1938> (accessed: 29 October 2024).

5. Rishnyak O. (2022) Kul'turna spadshchyna u voyennomu konflikti: mizhnarodnyy dosvid druhoyi polovyny KHKH – pochatku KHKHI st. ta ukrayins'ka diysnist' [Cultural heritage in military conflict: international experience of the second half of the 20th – early 21st centuries and Ukrainian reality]. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*, no. 4. pp. 159–174.
6. Narozhna O. V. (2023) Do pytannya rozsliduvannya poshkodzhennya ob'ektiv kul'turnoyi spadshchyny v umovakh viyny [On the issue of investigating damage to cultural heritage sites during wartime]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya Pravo*, vol. 2, no. 78, pp. 282–286. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.44>
7. Musiyenko N. (2019) Yevropeys'kyi rik kul'turnoyi spadshchyny: Istoryia, meta ta stratehichni zavdannya. *Khudozhnya kul'tura* [European Year of Cultural Heritage: History, purpose and strategic objectives]. *Aktual'ni problemy*, vol. 15, p. 2, pp. 35–40.
8. Muzei heneral-khorunzhoho UPA Romana Shukhevycha [Museum of UPA General-Brigadier Roman Shukhevych]. L'vivs'kyi istorychnyy muzei: website. Available at: <https://www.lhm.lviv.ua/location/shukhevych.html> (accessed: 29 October 2024).
9. Pro muzei [About the museum]. Derzhavnyy pryrodoznavchyy muzei: website. Available at: <http://www.smmh.org.ua/muzei/pro-muzei.html> (accessed: 29 October 2024).
10. Istoryia [History]. Shevchenkivs'kyi Hay: website. Available at: <https://lvivskansen.org/pro-muzei/about-us/> (accessed: 29 October 2024).
11. Misiya ta meta fondu [Mission and goal of the foundation]. Natsional'nyy fond doslidzhen' Ukrayiny: veb-sayt. Available at: <https://nrfu.org.ua/about-us/the-mission-and-purpose-of-the-foundation> (accessed: 29 October 2024).
12. Pro nas [About us]. Ukrayins'kyi kul'turnyy fond: website. Available at: <https://ucf.in.ua/> (accessed: 29 October 2024).
13. Museum for change: website. Available at: <https://www.mfcua.org/> (accessed: 29 October 2024).
14. Związek rodowy dzieduszyckich herbu “Sas” [Family association of Dzieduszyckis of the “Sas” coat of arms]. Rejestr.io: website. Available at: <https://rejestr.io/krs/269918/zwiazek-rodowy-dzieduszyckich-herbu-sas> (accessed: 29 October 2024).
15. Aliph Foundation: website. Available at: <https://www.aliph-foundation.org/en/projects> (accessed: 29 October 2024).
16. House of Europe: website. Available at: <https://houseofeurope.org.ua> (accessed: 29 October 2024).
17. “Culture Helps / Kul'tura dopomahaye”. Zusaculture: website. Available at: <https://zusaculture.org/our-work/culture-helps/> (accessed: 29 October 2024).